

РЕЦЕНЗІЇ

Меметов А. Мусаев К. **Крымтатарский язык. Ч. 1. Общие сведения о языке. Ч. 2. Морфология. Учебное пособие.** – Симферополь, 2003. – 288 с.

ОДНІЄЮ з найскладніших проблем, котрі постали перед нашою державою після проголошення незалежності, є проблема відродження та розвитку культур народів, що проживають в Україні, і які були репресовані радянським режимом. Одним з найбільш постраждалих від цих репресій є, без сумніву, кримтатарський народ, який здавна проживав на території Кримського півострова.

Ще з часів Російської імперії щодо кримських татар неодноразово проводилась політика геноциду. Значна кількість татар була змушена переселитися за межі півострова до інших країн, що, в кінцевому результаті, призводило до мовної асиміляції. Зрозуміло, що це не могло не вплинути негативно на розвиток як культури кримтатарського народу в цілому, так і на розвиток його мови. Проте найбільшого удару по культурі цього народу завдала радянська влада. Як відомо, у 1944 році весь кримтатарський народ було звинувачено у зраді перед Радянською Батьківщиною і повністю виселено з Криму. Як наслідок, кримтатарська мова втратила можливість нормально розвиватись, потрапила під вплив російської мови, почалася мовна асиміляція кримських татар. Географічне розташування діалектів кримтатарської мови було насильно змінено внаслідок виселення усіх носіїв мови на схід. Кримські татари опинилися серед інших споріднених за мовою та походженням народів, а також – у російськомовному середовищі. Усе це, разом із забороною друкувати книжки та навчати дітей рідною мовою, не могло не вплинути негативно на функціонування кримтатарської мови. Поза всяким сумнівом, попереду ще багато роботи, аби повернути кримтатарській мові ту роль, на яку вона заслуговує.

З огляду на все це, ми не можемо не визнати, що книга А. Меметова та К. Мусаєва “Крымтатарский язык” є дуже потрібною та актуальною саме зараз, на даному етапі становлення та розвитку кримтатарського народу. Книга, без перебільшень,

є прикладом справжньої наукової роботи та знаменує собою цілу епоху у вивченні такої, на жаль, поки що малодослідженої тюркської мови, як мова кримських татар.

У даному посібнику вперше детально описується морфологічна структура кримтатарської мови, визначається її місце серед інших тюркських мов, розповідається про історію її розвитку, діалектне розчленування тощо.

Книга складається з двох частин. У першій частині (“Загальні відомості про мову”) розглядається граматична структура кримтатарської мови, особлива увага приділяється таким питанням, як фонологія, морфологія, синтаксис, лексика, антропонімія та топонімія кримтатарської мови. Окремо розглянуто проблему кримтатарської термінології, яка і досі є здебільшого не розробленою.

Значну увагу присвячено функціонуванню кримтатарської мови в період депортації, а також відродженню цієї мови, починаючи з періоду “хрущовської відлиги” і до наших днів. Окремо розглядається також історія вивчення кримтатарської мови, її викладання – спочатку в Ташкенті, а потім, після повернення значної частини кримських татар до Криму, у Сімферополі та інших містах Криму.

На особливу увагу заслуговує запропонована авторами назва: кримтатарська мова (крымтатарский язык). На думку авторів, ця назва більше відповідає національній самосвідомості носіїв мови, а назва “кримсько-татарська” чи “кримсько-татарська” створює враження, ніби це якийсь діалект татарської (“казанських татар”) мови, який протиставляється іншим його діалектам” (С. 3).

Окремо виділяється проблема функціонування кримтатарської мови: “Функціональні сфери кримтатарської мови по широті своїй поступаються навіть таким мовам, як каракалпацька, якутська, тувинська, карачаєво-балкарська та ін., хоча їх функціонування не назвеш навіть “задовільним” (С. 7).

У другій частині (“Морфологія”) детально описується морфологічна структура кримтатарської мови. Розглядається словотвір, виділяються та детально описуються групи частин мови: самостійні (іменники, прикметники, числівники, прислівники, займенники, дієслова), граматично не пов’язані з реченням частини мови (вигуки, наслідувальні слова), несамостійні частини мови (предикативи), службові частини мови (службові імена, післялоги, сполучники), модальні частини мови (модальні слова, частки). Детально аналізуються та описуються граматичні категорії таких частин мови, як іменники (категорія числа, категорія особи/ присудковості, категорія приналежності, форма конкретної приналежності, категорія відмінювання) та дієслова (категорія особи, категорія об’єкта, категорія способу). Особливо цікавим є розділ, присвячений розгляду такої, не дуже властивої українській мові, групи слів, як наслідувальні слова (звуконаслідування, образонаслідувальні слова), а також

“особлива граматична категорія, яка отримала назву “предикативи” (С. 259).

Слід також зазначити те, що, описуючи мову як явище, автори уникають голого теоретизування і не намагаються “описати мовні факти новими термінами, як це прийнято зараз у деяких наукових роботах, у яких мова зникає як об’єкт дослідження” (С. 3).

Можливо, у даному посібнику описані не всі граматичні форми такої поки що малодослідженої мови, як кримтатарська. Звичайно, попереду ще багато роботи, і ця тема чекає свого подальшого розвитку. Проте, без будь-яких перебільшень, можна сказати, що перед нами фундаментальне, цікаве і корисне видання, яке є помітним кроком уперед в історії українського сходознавства.

БОНДАРЕНКО І.П.,

професор Київського національного університету імені Тараса Шевченка

БУКРІЄНКО А.О.,

викладач Київського національного університету імені Тараса Шевченка